

Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim Programlarında Felsefe Grubu Derslerinin Analizi

Yrd. Doç. Dr. Hasan CİCİOĞLU (*)

Ortaöğretimin Tanımı :

Ortaöğretim, temeleğitime dayalı en az üç yıllık öğretim veren genel, mesleki ve tekniköğretim kurumlarının tümünü kapsar.

Ortaöğretimin amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak;

- 1 — Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmak, çözüm yolları aramak ve yurdun ekonomik, kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,
- 2 — Öğrencileri çeşitli program ve okullarla ilgili, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Ortaöğretimin ve Öğretim programlarının Gelişimi :

Cumhuriyet dönemine geçilmeden önce, ortaöğretim okulları ödeneği, genel bütçeden verilen bir ve iki devreli «Sultâni»lerle, ödeneği il özel bütçelerince karşılanan «İdadi»lerden meydana gelmekteydi. 1923 yılında 326 sayılı «İdare-i Vilâyat Kanununun Tedrisat-ı İbtidaiyye Kararnamelerinin Tadiline Dair Kanun»un 10 ve 11. maddeleriyle o güne kadar il özel idareleri elinde gelişmeyen kız ve erkek öğretmen okullarıyla idadiler 1 Eylül 1923 tarihinden itibaren «Milli Eğitim Bakanlığı» bütçesine bağlanmıştır.

(*) A Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

Cumhuriyet dönemine geçildikten hemen sonra, Sultani-lerin adı, Lise olarak değiştirilmiş, Liseler bir ve iki devreli olmak üzere iki kademeye ayrılmıştır. Beş yıllık ilköğretim üzerine, üç yıllık birinci devre ve bunun üzerine üç yıllık ikinci devre liseleri kurulmuştur. Fen ve edebiyat dallarının ayrılması, ikinci devrenin üçüncü sınıfında yapılmıştır 1 Eylül 1924 tarihinden itibaren tam devreli liseler, yine lise adı altında bırakılmış, bir devreli liselere ise **-Ortaokul-** adı verilmiştir. Böylece ortaokul, lisenin bir parçası olmaktan çıkarılarak kendi başına bir kademe olmuştur. Lise, ortaokul üzerine kurulmuş ve yükseköğretime öğrenci hazırlayan bir kademe biçimini almıştır.

Öğretim Programlarına gelince, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1869'da ilk defa **-Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi-** ile ortadereceli okulların (İdadi ve Sultanilerin) öğretim programları düzenli olarak hazırlanmıştır. Bu programda, sadece mantık dersine yer verildiği görülmektedir. Felsefe dersine ise 1910 yılında hazırlanan İdadi ders programında rastlıyoruz.

Bu ders, 1910 yılındaki programda idadi son sınıfında haftada üç saat olarak yer almaktadır. 1913 yılında yürürlüğe konan programda ilgili dersler **-Mantık ve Felsefe-** adı altında birleştirilmiş, İdadi ikinci sınıfından itibaren fûnûn ve edebiyat şubelerinde birer saat okutulmuştur. 1915 tarihli **-Sultani Mektepleri Müfredat programı-**nda ise tekrar son sınıfa alınarak, ders saati sayısı ikiye çıkarılmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara Hükümeti Maarif Vekaleti tarafından hazırlanan 1922 tarihli **-Orta Mektep Müfredatı-**nda Ruhiyat, Terbiye ve Felsefe dersleri ayrı ayrı yer almıştır. Dokuzuncu sınıfta Ruhiyat (Psikoloji), onuncu sınıfta Terbiye ve Felsefe dersleri haftada ikişer saat verilmiştir.

Cumhuriyet dönemine geçildikten sonra, 1924 yılında toplanan **-İkinci Heyet-i İlmiye-** de Ortaöğretimin müfredat programları yeniden belirlenmiş, lise birinci devre denilen ortaokul programı ile, lise programı ayrı ayrı hazırlanmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk programı olan 1924 programında, Felsefe ve içtimaiyat (sosyoloji) dersleri bulunmaktadır. Felsefe dersi, lise ikide 2 saat, (ilgili programda felsefe adı geçmekle birlikte bu sınıfta psikoloji verilmiştir.) son sınıfın fen şubesinde iki saat, edebiyat şubesinde 4 saat, içtimaiyat dersi ise son sınıfa her iki şubeye ikişer saat olarak konmuştur.

Cumhuriyet döneminde lise programında ikinci değişiklik, 1927 yılında olmuştur. Bu programda daha önce ayrı ayrı ders olan felsefe ve içtimaiyat (sosyoloji), bir ders altında birleştirilmiş ve ders saatleri sayısı lise ikide iki, lise üç fen kolunda 3, edebiyat kolunda 6 saat olarak belirlenmiştir. 1931 programında felsefe dersleri değişmemiş 1927 yılındaki şekliyle 1934 yılına kadar devam etmiştir.

1934 yılında programlar yönüyle oldukça geniş çalışmalar yapılmıştır. Lise ikinci sınıfta verilmekte olan iki saatlik felsefe dersinin adı Psikoloji olarak değiştirilmiş, «felsefe ve İçtimaiyat» dersi, lise son sınıf fen kolunda iki, edebiyat kolunda 6 saat olarak düzenlenmiştir. 1935 öğretim yılında her ders için ayrı ayrı kılavuzlar hazırlanmış, bu kılavuzlarda derslerin amaçları geniş olarak ilk kez ortaya konmuştur. Bu kılavuzda felsefe dersinin amacı şöyle belirlenmektedir :

- 1 — Talebenin lisede okumuş olduğu dersler arasındaki münasebetleri göstermek, bunları gencin kafasında sistemli bir bütün haline sokmak ve böylece daha önce okumuş olduğu bilgilerin değerleri üzerinde düşündürmek.
- 2 — İnsanı bir bütün halinde tanımak için fizik ve fizyolojinin verdiği bilgileri psikolojik ve sosyal hayata ait bilgilerle tamamlamak,
- 3 — Liseyi bitirip hayata atılacak veya türlü türlü mesleklere girecek olan gençlere, yeni hayat alanında Türk Ulusunun ilerlemesine yarar genel, içtimai ve fikri prensipleri kazandırmak ve onları kendi meslek ve sanatlarının ötesini görebilir iş adamları ve memlekete en yararlı yolda doğru düşünebilen yurttaşlar olarak yetiştirmek.
- 4 — Hususiyle dünya harbinden sonra her yurttaşın gündelik hayatında önüne çıkan ekonomik ve sosyal vakıalar üzerinde düşünme melekesini kazandırmak,
- 5 — Filozofi dersleri, edebiyat derslerini de tamamlamalıdır. Her ulusun edebiyatı, kendi ulusal ülkülerini meydana çıkarıp yaymakta önemli bir rol almakla beraber, psikoloji ve sosyoloji dersleri de bu hususta edebiyata yardım ederler.
- 6 — Filozofi derslerinin esaslı amaçlarından birisi de müspet ilimlerin ayrı ayrı vermeleri lazım gelen pozitif ilim görüşünü şuurlu ve sistemli bir zihniyet haline getirmektir.

- 7 — Filozofi dersleri, gençleri dar görüşlülükten kurtulup her meseleye ayrı ayrı noktalardan bakabilme melekesini kazanmalarına da yardım etmelidir.
- 8 — Liseler, talebelerdeki türlü türlü kapasitelerin gelişmesine yardım eder birer kurum olduklarına göre ekonomi, hukuk, edebiyat... gibi sosyal bilgiler alanında kapasitesi olan ve ileride bu ilimleri meslek edinecek bulunan gençlerde bunlara karşı sevgi ve ilgi uyandırmak, filozofi adı altındaki derslerin işidir.

Psikoloji Dersinde Dikkate Alınacak Noktalar :

- 1 — Psikoloji, bir filozofi disiplini şeklinde değil, pozitif bir ilim gibi okutulmalıdır,
- 2 — Psikolojinin her bahsindeki tavsifi kısımlar, ya talebenin gündelik hayatından ya da edebi bir parçadan istifade ederek anlatılmalıdır.
- 3 — Zeki talebe bile, çok zaman ayrı ayrı derslerde verilen bilgileri birbirine bağlayamaz, talebeler, ilmin mücerretleştirdiği hadiselerin dünyada karışık ve mudil şekillerde olacağını bilmezler. Onlar, kimya, fizik, fizyolojinin mevzuu olan hadiselerin ayrı ayrı cereyan ettiği zannına düşebilirler. Talebede hasıl olacak bu yanlış görüşü en ziyade düzeltecek ders psikolojidir...

Mantık Dersinde Dikkate Alınacak Noktalar :

- 1 — Mantık, filozofi derslerinin en mühim kısmıdır. Gençler, bu ders sayesinde o vakte kadar okudukları ilimlerin terkip kapasitesini kazanacaklar ve onların özünü kavrayacaklardır. Bu ders, ilim zihniyetinin şartları hakkında talebeye sağlam, sarsılmaz kanaatler vermelidir.
- 2 — Öğretmen, bu derste müspet ilmin önem ve değerini talebe gözünde aydınlatmalıdır.
- 3 — Öğretmen, matematik, fizik, biyolojik ve sosyal ilimlerden bahsederken, onların gelişme tarihini kısaca söylemeli, mesela eski ve ortaçağda matematik ile zamanımızdaki matematik arasındaki ayırdı, fiziğin son zamanlardaki ilerleyişini, biyolojinin nasıl bir emekle müspet bir ilim haline geldiğini, psikolojinin son yarım asırdaki ilerleyişini,

on sekizinci asrın sosyal, kültürel, ekonomik hadiselerle bakişıyla zamanımızın bakışı arasındaki ayrılığı anlatması, talebenin kültürü bakımından çok faydalıdır. Öğretmen bunu, türlü devirlerdeki ilim adamlarının eserlerinin parçalarından okuyarak veya ilim tarihine ait bahisleri okutarak yapabildiği gibi bol örnekler vererek doğrudan doğruya kendisi de anlatabilir...

Sosyoloji Okutmanın Başlıca Ergesi Şunlardır :

- 1 — Gençleri, sosyal vakıalar üzerine düşündürmeğe ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmak.
- 2 — Gençleri, Türk devriminin amaç bildiği ideallerin fikri temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk sosyetesinin gelişmesine yarıyacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek.
- 3 — İktisadi teşekküller söylenirken, bu teşekküllerden sendikaların bazı memleketlerde sınıf mücadelesi vasıtası olarak kullanılmasındaki zarar ortaya konacak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ferdi ve içtimai hayat için iş bölümü bakımından türlü iş adamlarına ayrılmış bir sosyete olduğu belirtilecek, dünya harbinden sonra, sendikaları mücadele vasıtası olarak kullanmadan ihtilal ve anarşiler üzerinde durularak, Türkiye Cumhuriyetinin bu prensibindeki doğruluk, talebe zihninde aydınlatılacak.» (1)

Bu kılavuzda, fen kolunda, felsefe dersleri iki saat olduğu için ders yılının birinci yarısında mantık, ikinci yarısında ise sosyoloji dersine zaman ayrılacağı belirtilmektedir.

1937 öğretim programında, lise son fen kolunda felsefe dersleri üç saate çıkarılmış böylece haftada iki saat sosyoloji, 1 saat mantık; Edebiyat kolunda ise, üç saat felsefe, 2 saat mantık, 2 saat sosyoloji olmak üzere haftada 7 saate çıkarılmıştır. 1943 yılında toplanan «İkinci Maarif Şurası»nda, bütün öğretim kademesindeki okulların ahlak ve Türk dili dersleri programı üzerinde durulmuştur. Liselerde ahlak dersinin, felsefe dersi içerisinde yer almasına ve pratik ahlaka daha çok zaman ayrılmasına karar verilmiştir. 1947 ve 1949 öğretim programlarında felsefe dersleri ile ilgili önemli bir değişiklik görülmemektedir. Sadece lise son Edebiyat kolunda 7 saat

(1) T.C. Kültür Bakanlığı Yay.: Lise Filozofî Programı Kılavuzu 1935 - 1936 Öğretim yılı için, İstanbul 1935, s. 5.13.

olan felsefe grubu dersi 6 saate indirilmiştir. 1949 yılında toplanan **Dördüncü Milli Eğitim Şurası**nda, liselerin dört yıla çıkarılmasına karar verilmiş, ancak bu karar 1952 yılında uygulamaya konmuştur. 4 yıl üzerinden hazırlanan 1952 öğretim programında, filozofi, sosyoloji ve psikoloji olarak ayrı ayrı programda yer almış olan dersler, bu programla bir tek «felsefe» adı altında tekrar toplanmıştır. Buna göre, Lise II'de 2 saat psikoloji, son sınıf fen kolunda 2 saat sosyoloji, 1 saat mantık, edebiyat kolunda 2 saat sosyoloji, 2 saat felsefe, 1 saat mantık olmak üzere toplam 5 saat olarak belirlenmiştir.

1956 yılında, liselerin süreleri tekrar 3 yıla indirilmesi ile yeniden program değiştirilmiş, «felsefe» dersi yeniden psikoloji, sosyoloji, mantık ve felsefe olarak ayrı ayrı programda yer almıştır. Bir yıl sonra 1957 yılında hazırlanan program, en uzun süreyle uygulamada kalan program özelliğini taşımaktadır. 1957-1973 yılları arasında ilgili ders grubu üzerinde yapılan değişiklik, 1967-1968 ders yılında önce yedi lisede, daha sonra Talim ve Terbiye Kurulu'nun 8.10.1970 tarih ve 364 sayılı kararıyla 35 lisede deneme mahiyetinde başlatılan «Modern Mantık» programıdır.

Ortaöğretim programlarında «Felsefe grubu» derslerinin değişik bir özelliği vardır. Sadece 60 yıllık programlara bakıldığında haftalık ders saati sayısı ve ders çeşidi yönünden en fazla değişikliğe uğrayan derslerden birisidir.

Cumhuriyet'in ilânından sonra, bütün derslerde olduğu gibi felsefe grubu derslerinin amacı, 1934-1935 yıllarında belirlenmiştir. Daha sonraları bu derslerin müfredatının ders amaçlarına uygun olup olmadığı üzerinde durulmamıştır. 1957 yılında hazırlanan öğretim programında daha önce belirlenmiş olan amaçlar bir kenara bırakılarak, yaklaşık olarak 85 yıl önce Fransa'da yaygın olan Pozitivist - Sosyoloji anlayışına uygun bir program hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Bu program ana hatlarıyla halen durumunu korumaktadır.

Her biri birbirinden farklı bir disiplin haline gelmiş veya bazılarınca geldiği iddia edilen bu dersler, halen birbirinin içinde bir bütün olarak verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bu derslerin birbirleriyle olan ilişkileri de yetkililerce kesin olarak belirlenmemiştir. Lise son sınıf fen ve edebiyat dalındaki öğrencilere farklı dersler verilmesine günümüzde de devam edilmektedir.

Felsefe dersinin bugün genelde belirlenen amacı, öğrencilere kişilik kazandırma, onları peşin hükümlerden kurtarma,

onları topluma yararlı kişiler haline getirerek fanatizmden sıy-
rılmalarını sağlamaktır. Ancak bu amaç, edebiyat dalında oku-
yan öğrenciler için geçerlidir. Çünkü bilindiği gibi fen bölümü
öğrencisine felsefe okutmuyoruz. Acaba fen bölümündeki öğ-
rencilerin böyle amaçlara ihtiyacı mı yoktur? Veya bu amaç-
ları başka başka derslerden mi sağlıyorlar? Bu, tartışılmaya
değer bir konudur. Terslik burada bitmiyor. Halen Bazı Üniver-
sitelerimizde Felsefe Bölümlerine öğrenci fen puanı ile alını-
yor. Yani lisede hiç felsefe dersi görmemiş öğrenci, tercihan
Felsefe Bölümüne ayrılıyor.

Mantık dersini inceleyecek olursak, 1967 yılına kadar bu
ders, klasik mantık veya Aristo mantığı biçiminde okutulur-
ken, bu yıldan itibaren Modern Mantık-Klasik Mantık biçimin-
de bir ayırım suni olarak yapılmıştır. Böylece mantık dersi,
felsefe grubu içerisindeki yeri olup olmadığı tartışma konusu
iken, bir de buna Modern Matematik eklenmiştir.

Ayrıca fen bölümünde okuyanların mantık ihtiyacı ile ede-
biyat bölümünde okuyanların mantık ihtiyacı farklı düşünül-
müştür. Fen bölümündekilere haftada 1 saat mantık yeterli gö-
rülmemekte, edebiyat bölümüne ise siz haftada 2 saat okuyacak-
sınız deniliyor. Modern Mantık dersini verecek öğretmenler de
yaz aylarında 15 günlük kurslarla yetiştirilmektedir. Halen bu
dersin amacı, öğrenciye yararı kesin olarak belirlenmemiş ama
bu modern-klasik ikilemine çare bulunmuş: bir yarı yıl klasik,
ikinci yarı yıl da modern. Ama niye okutuyoruz belli değil?

Felsefe programına baktığımızda, felsefi kavramlar tarihi-
ne yer verildiği görülmektedir. Ancak bu programda, Türk -
İslam Felsefesine yer verilmemektedir. Bu nedenle, dersin top-
lumla bağı büyük ölçüde kopmakta, toplumun ilgisini kendi
üzerine çekememekte, toplumdan soyutlanmakta, boş laf veya
gevezelik olarak tanımlanmaktadır.

Hangi yönüyle ele alınırsa alınsın, bu ders grubu yeni baş-
tan, toplumun ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre belirlenmeli,
felsefe grubu dersleri denilen Sosyoloji, Psikoloji, Mantık ve fel-
sefe ayrı ayrı disiplinler halinde yeniden hazırlanmalı ve amaç-
lar, toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1 — Cicioğlu, Hasan: Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim, D.T.C.
F. yay: Ankara 1983.
- 2 — Lise Müfredat Programı: T.C. Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 1934.
- 3 — Lise Filozofî Programı Kılavuzu 1935.1936: T.C. Kültür Bakanlığı Yay:
İstanbul 1935.